

УДК 347.764

А.С. Жила

СТРАХУВАННЯ ЯК НЕТРАДИЦІЙНИЙ ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Оскільки неможливість виконання зобов'язання може бути пов'язана з фінансовою неспроможністю або тимчасовою відсутністю грошових коштів, регулювання забезпечення виконання договірних зобов'язань в Україні потребує нових правових механізмів забезпечення повернення кредитних коштів. В умовах об'єктивної потреби фінансування господарської діяльності проблема забезпечення виконання кредитних зобов'язань набуває особливо важливого характеру.

Інтерес до даного питання обумовлений також недосконалістю чинного законодавства України про засоби забезпечення зобов'язань взагалі та потребою наукового обґрунтування шляхів його вдосконалення, недостатньою теоретичною розробкою єдиного підходу до інституту забезпечення зобов'язань, а також відсутністю будь-яких наробок у сфері розгляду страхування як засобу забезпечення зобов'язань.

До нетрадиційних видів, що забезпечують виконання договірних зобов'язань, можна віднести, наприклад, страхування комерційного ризику. Основними законодавчими актами, які регулюють правовідносини із страхування, є Цивільний кодекс України, Закон України від 7 березня 1996 року «Про страхування».

Регулювання відносин із страхування здійснюється також за допомогою правил добровільного страхування, які розробляються страховиками і повинні відповідати положенням Закону.

Страхування комерційних ризиків – зобов'язання, відповідно до якого одна сторона має право отримати грошову суму при настанні в певний термін страхового випадку і несе обов'язок виплати страхових платежів, а інша сторона зобов'язана сплатити вказану суму.

Особливістю сучасного етапу розвитку страхування є те, що страхова діяльність перестала бути монополією держави і здійснюється великою кількістю незалежних страховиків [2, 4]. Страхування є найбільш поширеним і широко вживаним способом усунення і обмеження ризиків, з якими стикаються суб'єкти господарювання в процесі здійснення підприємницької діяльності, оскільки ризики слід вважати невід'ємною частиною господарської діяльності будь-якого суб'єкта господарювання незалежно від форми власності [6, с. 47].

Одними з найбільш поширених ризиків, з якими стикаються суб'єкти господарювання, є ризики, пов'язані з втратою прибутку, а також з втратою або пошкодженням майна.

Тому одним із основних завдань при вжитті заходів щодо забезпечення виконання цивільних та господарських договорів з реалізації продукції є мінімізація втрат у господарській діяльності.

Аналіз застосування страхування як засобу усунення або обмеження ризику дозволяє дійти висновку про безумовну корисність даного інституту як для окремих осіб, так і для всієї держави в цілому. Усуваючи або обмежуючи ризик, страхування надає носієві господарської діяльності можливість без страху здійснювати таку діяльність.

Згідно із Законом України «Про страхування» у страховому зобов'язанні беруть участь дві сторони: страхувальник і страховик. Для виникнення страхового зобов'язання необхідне укладення договору. Договір страхування – це письмова угода між страхувальником і страховиком, відповідно до якого страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі (плату за страхування) в певні терміни і виконувати інші умови договору, а страховик бере на себе зобов'язання при настанні страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати заподіяні збитки в межах страхової суми страхувальникові або іншій особі, визначеній страхувальником або тією стороною, на користь якої укладений договір страхування.

Об'єкт страхування є необхідним елементом страхових правовідносин, як і будь-яких цивільних правовідносин, оскільки об'єкт – те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність суб'єктів договору, і те, що є предметом договірних відносин.

Страховий інтерес – це законний майновий інтерес, який присутній у страхувальника відносно певного об'єкта страхування і є безпосередньою основою для визначення предмета договору страхування. Проблема взаємовідносин страхового інтересу й об'єкта страхування впродовж багатьох років носить дискусійний характер.

У ст. 4 Закону України «Про страхування» знайшла віддзеркалення теорія страхового інтересу як об'єкта страхування. Об'єктом страхових правовідносин, або об'єктом страхування в Україні, є законний майновий інтерес страхувальника (застрахованого), що не суперечить законам даної держави, з якою цей інтерес пов'язаний і на території якої проводиться страхування. Цей майновий інтерес повинен прямо і безпосередньо визначати предмет договору страхування і може бути пов'язаний: з життям, здоров'ям, працездатністю і пенсійним забезпеченням фізичної особи – страхувальника або застрахованої особи; з володінням, користуванням і розпорядженням страхувальником будь-яким майном; з відшкодуванням страхувальником завданої ним шкоди особі або майну будь-якої особи або шкоди, завданої юридичній особі. Отже, об'єктом страхування не може бути особа, результати або процес її діяльності або її майно. Це очевидно, оскільки договір страхування укладається з метою отримання певної грошової суми, то й інтерес страхувальника повинен зводитися до права на отримання такої суми за певних умов, які визначаються фактом настання страхового випадку.

Наявність законного страхового інтересу є необхідною умовою для створення страхового зобов'язання. Згідно з принципом страхового інтересу страхувальник повинен мати законний майновий (фінансовий) інтерес до конкретного об'єкта, який підлягає страхуванню, на підставі якого він може отримати

користь у вигляді матеріальної захищеності від втрати життя, здоров'я, працездатності або збереження обсягу своїх матеріальних засобів, бо звільнення його від виниклого боргу або від матеріальної відповідальності за шкоду іншим особам виступає у вигляді наслідків його діяльності (бездіяльності). Цей принцип указує, що договір страхування передбачає відшкодування конкретних збитків, які заподіяні конкретній особі. Якщо з'ясується, що страхувальник не мав майнового інтересу – не був власником, орендарем, користувачем загиблого майна, – значить, він не може зазнати збитки і, отже, не може виступати страхувальником. У такому разі договір страхування визнається недійсним, або нікчемним.

Об'єкт страхування – це суб'єктивний інтерес. Страховий інтерес можна кваліфікувати як інтерес конкретної особи (фізичної або юридичної особи), пов'язаний з правом власності, іншими речовими правами, особистими немайновими правами й зобов'язальними правами. Майновий інтерес має персоніфікованість, належність особі, що має і виражає такий інтерес. Для страхування цей взаємозв'язок може бути розглянутий і з іншої точки зору: тільки носій, особа, що володіє майновим інтересом, може бути стороною в зобов'язанні із страхування. Страховий інтерес завжди представляє свого носія (володаря) у страхових правовідносинах і тому вказується при створенні страхового зобов'язання.

Страховий інтерес повинен носити майновий характер. Це прямо визначено у ст. 4 Закону України «Про страхування».

У зарубіжній господарській практиці поширено страхування від збитку. Таке страхування застосовується до всіх видів майнового збитку. Так, французьким законодавством передбачено два види договорів страхування: страхування від збитку (зване також майновим страхуванням), у якому вимога страхувальника полягає у відшкодуванні майнової шкоди, і особисте страхування, яке може належати і до немайнової шкоди і тому не розглядається як відшкодування збитку [3, с. 52; 1, с. 78-79].

При укладенні договору страхування страхувальник передає страховикові письмову заяву у встановленій законодавством формі або іншим способом заявляє про свій намір укласти договір страхування.

Страхове відшкодування не може перевищувати розмірів прямих збитків, яких зазнав страхувальник. Непрямі збитки вважаються застрахованими, якщо це передбачено договором страхування.

Договір страхування набирає чинності з моменту внесення страхового платежу, якщо інше не передбачене умовами страхування, оскільки невнесення страхового платежу робить договір недійсним. Несплата страхувальником страхових платежів у встановленні договором терміни припиняє дію договору.

З метою підвищення ефективності використання страхування як засобу забезпечення слід враховувати ряд умов:

- ким був укладений договір страхування;
- чи відповідає укладений договір умовам дійсності договору;
- чи відповідає страхова сума сумі фактично укладеного договору;

– на чію користь укладений договір страхування: на користь страховика або третьої особи, наприклад банку. У разі заяви банком позову, який ґрунтується на договорі страхування на користь страховика, банк не може вимагати виплати йому страхового відшкодування;

– чи були страхові платежі сплачені страхувальником у строк і в сумі, передбаченій договором;

– які умови відмови від сплати страхового відшкодування передбачені договором і, відповідно, чи були підстави для відмови;

– чи не сприяли умисні дії страхувальника або банку настанню страхового випадку;

– чи були дотримані страховиком або його структурним підрозділом, який діє від імені страхової організації, ліміти страхування відповідальності. Недотримання лімітів, встановлених для підрозділу його головною організацією, дає підстави говорити про перевищення повноважень (ст. 63 ГК України) [5, с. 212].

Таким чином, на підставі аналізу особливостей страхування комерційних ризиків можна дійти висновку про доцільність використання страхування для забезпечення виконання цивільних та господарських договорів. При цьому слід враховувати деякі особливості страхування.

Література

1. Страхование дело: Учебник / Под ред. проф. Л.И. Рейтмана. – М.: Банковский и биржевой науч.-консультац. центр, 1992. – 528 с.
2. Страхування: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець. – К.: КНЕУ, 1998. – 528 с.
3. Турбина К.Е. Инвестиционный процесс и страхование инвестиций от политических рисков. – М.: Анкил, 1995. – 80 с.
4. Фогельсон Ю.Б. Комментарий к страховому законодательству. – М.: Юристь, 1999. – 284 с.
5. Шахов В.В. Страхование: Учебник для вузов. – М.: Страховой полис, ЮНИТИ, 1997. – 311 с.
6. Шиминова М.Я. Компенсация вреда гражданам: Гражданско-правовое регулирование. – М.: Наука, 1979. – 184 с.
7. Шинкаренко И.Э. Страхование ответственности: Справочник. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 352 с.

УДК 347.426.6:351.713

О.В. Жила

ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Найбільша проблема у відносинах з владою – це реалізація права на відшкодування шкоди, передбаченої багатьма нормативно-правовими актами чинного законодавства. Вельми нерідкі випадки порушення цивільних прав, у зв'язку з чим найважливішим завданням держави залишається забезпечення найсправедливішого, швидшого й ефективнішого відновлення порушеного права і відшкодування заподіяної шкоди.